

Վերոնիկ ԽԱՉԱՏՈՒՐՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՉԱՐԼՁ ԲՈՒԿՈՎՍԿՈՒ ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐԱՄՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
20-ՐԴ ԴԱՐԻ ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

Ամերիկյան 20-րդ դարի արձակի աննախադեպ երևույթ էր Չարզ Բուկովսկին: Նա բացեց գրականության մուտքը սոցիալական մարզինալների առջև և ստեղծեց գրական հերոսի կերպարներ, որոնք երբևէ չէր ունեցել ամերիկյան գրականությունը: Բուկովսկին կրում էր բիթնիկական շարժման ազդեցությունը, միևնույն ժամանակ առանձնանում էր նրանցից իր ուրույն կենսափիլիսոփայությամբ, իրականությունը «լուսանկարելու» բացառիկությամբ: Նա համարվում է «անդերգրառունդյան» գրականության հիմնադիր:

Բանալի բառեր. սոցիալական մարզինալ, «անդերգրառունդյան» գրականություն, «լուսանկարչական իրականություն», սյուժետային առանցք, ակադեմիական պոեզիա, «կեղտոտ իրապետություն», իրականության գեղարվեստական ընկալում, բիթնիկական շարժում, անհատի հոգեկան դրամա:

... Գրականությունը խարդախություն է: Ես փաստերը խառնում եմ հորինվածքի հետ: Ինը տասնորդական փաստ, մեկ տասնորդական հորինվածք, որպեսզի ամեն ինչը դասավորեմ իրենց տեղերում...
... Կա՛մ ինձ ուրքի տակ կզցեն, կա՛մ կսկսեն բոլորը գրել, ինչպես ես:

2. Բուկովսկի

XX դարի առաջին կեսին և հատկապես 1930-ական թվականներին ամերիկյան գրականությունն ապրեց բուռն վերելք: Դա պայմանավորված էր երկրի սոցիալ-տնտեսական, նաև կենցաղում տեղի ունեցած արմատական փոփոխություններով: Արդյունաբերության արագ զարգացումը փոխում էր Միացյալ Նահանգների տեսքը, փոքրիկ քաղաքներն ու ավանները կարճ ժամանակամիջոցում վերածվում էին արդյունաբերական հզոր կենտրոնների, նվաճում գյուղատնտեսության համար նախատեսված տարածքները, փոխվում էին ամերիկյան գավառի ավանդական բարքերը, մարդկանց մտածողությունը:

Պետք է նշել, որ 1920-ականների վերջից մինչև 1930-ականների կեսերը տևած ամերիկյան տնտեսական մեծ ճգնաժամն իր անջնջելի բացասական հետքերը թողեց նաև ստեղծագործող արվեստագետների վրա, ովքեր իրենց գեղարվեստական պատկերացումներում 30-ականների ճգնաժամը հաճախ ներկայացրել են որպես ամերիկացիներին բաժին ընկած դժբախտությունների սկիզբ, որին փոխարինեց և լրացրեց երկրորդ աշխարհամարտը: Սրանք երկու էապես տարբեր աղետներ էին,

որոնք իրենց խոր հետքը թողեցին Միացյալ Նահանգների հետագա զարգացման վրա: Այդ տարիները ամերիկյան գրականության համար համարվեցին նահանջի տարիներ:

1950-ական թվականների Ամերիկայում ձևավորված սոցիալ-տնտեսական, անկում ապրող քաղաքական ու բարոյահոգեբանական իրավիճակը երկրի մտավորական խավին զցել էին հոռետեսության գիրկը: Սակայն Միացյալ Նահանգներում քիչ չէին նաև այնպիսի արվեստագետները, ովքեր գտնում էին, որ պետք չէ ողբերգականացնել ստեղծված իրավիճակը. ամերիկացիների և նրանց առաջամարտիկների՝ գրողների մեջ եղել ու պահպանվում է ոչ միայն աշխարհը վերափոխելու ձգտումը, այլև մարդու հանդեպ հավատը, ինչը թույլ է տալիս տեսնելու, որ նրանք լրջորեն չեն կարող մտածել այն մասին, թե իբր աշխարհը դատապարտված է, կանգնած կործանման եզրին:

1960-ականների սկզբներին ամերիկյան հասարակական կյանքում տեղի ունեցան փոփոխություններ: Հետպատերազմական տարիների թմբիրից արթնացած ամերիկացիները բողոքի հզոր ալիք բարձրացրին ընդդեմ ամերիկա-վիետնամական պատերազմի, աննախադեպ թափ ստացավ տասնամյակներ ի վեր երկրում ձևավորված քաղքենիական մտածողության ու բարոյական կարծրացած նորմերի դեմ երիտասարդության պայքարը, տարբեր շերտերի՝ սեփական իրավունքների համար երկիրն ավելոժող պայքարը, խթանվեց նաև սևամորթների շարժումն ընդդեմ ռասսայական խտրականության: Առավել ակտիվացան դեռ 1950-ականներից պայքարի մեջ մտած կանանց «նեոֆեմինիստական» կազմակերպությունները: Եվ, բնական է, որ հանրային-քաղաքական կյանքի ակտիվությունը չէր կարող չխթանել նաև արվեստն ու գրականությունը:

1950-ականներից սկսած Ամերիկյան թևակոխեց պատմական, հասարակական-քաղաքական մի դարաշրջան, որը միաժամանակ նշանավորվեց որպես երկրի գրականության պատմության զարգացման նոր փուլ, ուր պետք է արտացոլվեին այն բոլոր հույսերն ու հույզերը, որով ապրում էր ժամանակակից ամերիկացին:

Այդ ժամանակաշրջանում, իսկ ավելի ստույգ՝ 1956-ից, գրական ասպարեզ իջավ նաև ամերիկացի բանաստեղծ ու արձակագիր Չարլզ Բուկովսկին: Նա 20-րդ դարի ամերիկյան արձակի աննախադեպ երևույթներից էր, ով կոտրեց գրականություն ստեղծելու արդեն վաղուց քարացած կարծրատիպերը և նոր տեսանկյունից ներկայացրեց իրականությունն ու կյանքը: Նրա գրիչը կերպավորեց սոցիալական մարգինալի այնպիսի կերպարներ՝ թափառաշրջիկ-մուրացկան, նվաստացած հարբեցող, գիշերային բարերի պարուհի և այլն, որոնք թեև մինչ այդ էլ շատ գրողների կողմից դիտարկվել էին ընդհանուր առմամբ, սակայն երբևէ չէին դարձել գրական հերոսներ, հիմնական ֆիգուրներ, որոնց շուրջ հեղինակը կկառուցեր իր վեպի կամ պատմվածքի սյուժետային

առանցքը: Ահա ինչու նրա ստեղծած գրականությունն ընդունված էր անվանել «անդերգրաունդյան» կամ «մարգինալ»: Նրա նպատակն էր փոխել իրականության գեղարվեստական ընկալումների տեսանկյունները: Չ. Բուկովսկին հայտնի էր իբրև բիթնիկական շարժման համակիր, նրան հոգեհարազատ էր թափառական կենսակերպը, ազատ կյանքը՝ կարգ ու կանոնից, օրենքներից դուրս: Նրա ընկալմամբ իրականությունից դուրս այլ իրականություն չկա և լինել չի կարող: Այստեղ էլ թաքնված է նրա գրականության հմայքը, որը գրողին դարձնում է իրականության յուրօրինակ «լուսանկարիչ», իսկ նրա ստեղծագործությունը՝ «լուսանկարչական իրականություն», որտեղ կյանքը չէր գունազարդվում, եղելությունը չէր ձևախեղվում գրական ոճավորման հնարների ներքո, այլ ընթերցողին էր ներկայանում իր ողջ «մերկությամբ»՝ զավեշտով ու ողբերգականությամբ, իսկ մարդը երևում էր իր անատոմիականությամբ ու բնագույների դրսևորումներով: Այս և նման չափանիշներով գրական ասպարեզ մտած Բուկովսկին, բնականաբար, ցանկալի «հյուր» լինել չէր կարող հասարակության՝ իրենց քաղաքակիրթ համարող շրջանակների համար: Գրողը դա քաջ գիտակցում էր, սակայն իր առաքելությունը գրական անդաստանում պատկերացնելով՝ նա, միևնույն է, չէր պատրաստվում նահանջել՝ հաճախ թիրախ դառնալով ժամանակակից գրական ճաշակ թելադրող ասպարեզի հայտնի դեմքերի կամ հասարակության քաղքենի խավերի կողմից: Իբրև գլխավոր հերոս՝ Բուկովսկու վեպերում հաճախ կարելի է հանդիպել միևնույն կերպարին՝ Չինասկուն, ով նույն ինքը՝ Չ. Բուկովսկին էր: Նրա վեպերում և պատմվածքներում ինքնակենսագրական փաստեր էին, իսկ հերոսը՝ հիմնականում ինքը, կարծես հատուկ նրա համար, որ ընթերցողի կողմից բացասական թիրախավորման դեպքում կերպարի հավաստի լինելը կասկածի տակ չդրվի, և որ ամեն ինչ «լուսանկարված» լինի անձամբ իր՝ գրողի «իրականությունից»:

Չ. Բուկովսկու թե՛ պատմվածքները, թե՛ վեպերը աչքի չեն ընկնում ավելորդ հուզականությամբ, սակայն նրանցում ակնհայտ է հետնախորշերում մարող կյանքի, կործանվող մարդու, դեպի հատակը գլորվող անհատի հոգեկան դրաման իր ողջ սրությամբ: Բուկովսկին ցանկանում էր հետնախորշերից դուրս բերել այդ մարդկանց, նրանց խնդիրները, քննարկել դրանք գրականության համատեքստում: «Ես ունեմ ահռելի ծրագիր, որը, հավանաբար, ավելի շուտ կձախողվի,- ասում էր Բուկովսկին:-Ես արդեն վաղուց եմ որոշել ապրել մինչև 80-ամյա տարիքս կամ դրան մոտ ու մահանալ 2000 թվականին: ...Բայց իմ ահռելի ծրագիրն է՝ կերակրել նրանց իմ գրվածքներով ևս քսանհինգ տարի: Նրանց մոտ կսկսվի այնպիսի սրտխառնուք, որ նրանք ուրախությունից կոռնան, երբ ես մահանամ: Իսկ հետո ինձ կտանեն ձեռքերի վրա» /Bukowski Ch., 1971, p. 36/:

Այսուամենայնիվ, համոզված լինելով, որ մարդը լույսն «տաքուլա ռասա» չէ, որ նա ինքն է գրում իր ճակատագիր-թղթի վրա իրականության այն արտացոլումը, որում տեսնում է իրեն, Բուկոֆսկին կարծում էր, որ գրված «թղթեր» կան, որոնց պիտանիության հարցը կասկածի տակ դնելու կարիք անգամ չկա, որովհետև դրանց ոչ ոք ուշադրության չի արժանացնում: Դրանք հավաքվում ու դառնում են թափոն, անպետք թղթերի կույտեր՝ այդպես էլ մնալով չընթերցված, չհասկացված:

Իր վերջին վեպը գրողն այդպես էլ վերնագրում է՝ «Թղթի թափոն», որի ստեղծագործական շարժառիթների մասին խոսելիս ասա թե ինչ է գրում. «Այժմ ես փորձում եմ նոր գործ գրել: Ես այն կանվանեմ «Թղթի թափոն», կարող եմ անմիջապես ասել՝ ես իմ կյանքում դրանից առավել կեղտոտ ու մռայլ ոչինչ չեմ գրել: Մասնավոր խուզարկու Նիքի Բալեյնի մասին: Այս անգամ արդեն հերոսը ես չեմ: Հրատարակիչները նյարդայնանում են, քանի որ գիրքը շատ թունդ է գրված: Իմ կարծիքով՝ նրանք այնտեղ ինձ շատ են հավանել, այնպես որ ես նրանց այդ իմ «մակուլատուրայով» մի քիչ խուտուտ կտամ: Կա՛մ ինձ ոտքի տակ կզցեն, կա՛մ կսկսեն բոլորը գրել, ինչպես ես» /Howard Douglas, 1975, p. 17/:

Այս վեպին նախորդում էր գրողի հարուստ արձակը, որը բաղկացած էր մի շարք վեպերից և պատմվածքներից, որոնցից յուրաքանչյուրում բազմաթիվ էին պատմությունները, իրականության տեսարաններն ու կերպարները, որոնք միավորում էր հեղինակը ու դարձնում վեպ, իսկ երբեմն էլ՝ բաժանում ու դարձնում պատմվածաշար: Այս վեպը լույս տեսավ գրողի մահից հետո: Քննադատների գերակշիռ մասի համոզմամբ՝ այն ցույց էր տալիս, որ այդ ժամանակ արդեն սպառվել էին Բուկոֆսկու ինքնակենսագրական բոլոր պատմությունները: Սա այնքան էլ ճիշտ մեկնաբանություն չէր, քանի որ վեպում ներկայացված մի շարք պատմություններ ինքնակենսագրական էին, որոնց հեղինակն անդրադարձել էր իր նախկին երկերում, իսկ այս վեպում դրանք ներկայացնում է փոքր-ինչ ձևափոխված: «Ինձ թվում է հորինվածքով կամ ստեղծագործական գործունեությամբ ես առավել լավն եմ դարձնում իմ կյանքը,- ասում է Բուկոֆսկին քննադատ Մ. Շենետյեին,- ...ընդհանուր առմամբ այն ամենը, ինչը ես գրում եմ, մեծ մասամբ փաստեր են, բայց դրանք նաև չափազանցված են հորինվածքով, այս ու այն կողմ տարբեր ոլորաշեղումներով, որպեսզի մեկը մյուսից զանազանվի: Միգուցե դա ինչ-որ իմաստով խաբեություն է, բայց կարելի է անվանել նաև գեղարվեստական գրականություն: Գրականությունը խարդախություն է: Ես փաստերը խառնում եմ հորինվածքի հետ: Ինը տասնորդական փաստ, մեկ տասնորդական հորինվածքներ, որպեսզի ամեն ինչը դասավորեմ իրենց տեղերում...» /p. 25/:

Ասվածը չէր նշանակում, որ գրողը հրաժարվում էր իր ստեղծագործական սկզբունքներից կամ ոճից՝ «լուսանկաչական իրա-

տեսությունից»: Նրա երկերում հորինվածքը ոչ թե իրականության նենգափոխումն էր, այլ դրանց՝ որոշ դեպքերում «գունազարդումը», գրականությանը բնորոշ պատշաճ տեսքի հաղորդումը, իսկ դրա հիմքում միևնույն ճշմարտությունն է: «Քաղաքի առաջին գեղեցկուհին» պատմվածքների ժողովածուում ընդգրկված են թվով 30 պատմվածքներ, 4-ով պակաս, քան նախորդ՝ «սովորական» ժողովածուում, չնայած այս երկրորդը ծավալով ավելի մեծ է նախորդից: Դա պայմանավորված է այստեղ ընդգրկված պատմվածքների ծավալներով:

Իմի բերելով Բուկովսկու գրական ժառանգությունը՝ ֆրանսիացի լրագրող ու քննադատ Ռ. Բլանդենը գրում է. «Խմիչքն ու փոստատուներ բերեցին նրան, որ Բուկովսկին գրեց արձակ և չափածո առավել քան քսան դառը, ցինիկ, անպարկեշտ ու մասամբ շատ զգացմունքային գրքեր: Նա գրում է նրանց մասին, ում առավել լավ է ճանաչում՝ սեզոնային բանվորների, թափառաշրջիկների, հարբեցողների, մարմնավաճառների, միամիտների ու քցողների՝ ծախսված մարդկանց, ծախսված կյանքերի, գինարբույքների ու հարբած ծեծկոտույքների մասին» /p. 89/:

Անդրադառնալով Բուկովսկու «Սովորական խելագարության պատմություն» և «Քաղաքի առաջին գեղեցկուհին» պատմվածքների ժողովածուներին՝ Ռ. Հայմփերթը գրում է. «Այս մռայլ ու տարօրինակ պատմություններն առաջ էին անցնում և իրենցով մթագնեցնում «կեղտոտ իրատեսության» ալիքը: Բուկովսկին գրում էր դեղնած բարերում ու գարշահոտով լցված ձիարշավարաններում հուսահատության ու անվերադարձ թառամած երազանքների մասին: Բայց, դրանից զատ, նա սկսեց գրել համակրանք շահող ճշտությամբ ու լիրիզմին սահմանակցող քնքշությամբ» /p. 91/:

Այն գրականագետների շարքում, որոնք իրենց կարծիքն են հայտնում Բուկովսկու գրական ժառանգության վերաբերյալ, առավել համարձակ ու համընդգրկուն է ամերիկացի Ջոն Ուիլյամ Քորինգթոնի տեսակետը. «Մեր դարի վերջում քննադատները հիմնավոր ձևով կարող են հայտարարել, որ Չարլզ Բուկովսկու աշխատանքները ջրբաժան դարձան XX դարի ամերիկյան պոեզիայում՝ փառանքյան-էլիտյան-օդենովյան ժամանակաշրջանի ու նոր ժամանակի միջև, երբ ուժ ձեռք բերեց մարդկային կենդանի ձայնը: Բուկովսկին փառանքյան-էլիտյան-օդենովյան ձևական, հաճախ փքուն առոգանությունը փոխարինեց մի լեզվով, որ զուրկ էր ոճաբանությունից, գրական փաստարկներից ու նրբագեղությունից, որոնք գրավել էին մեր ակադեմիական պոեզիան... Այն, ինչ Ռեմբոն արեց ֆրանսերենի համար, նույնն արեց Բուկովսկին անգլերենի համար» /p. 134/:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Bukowski Ch., Answers 10 Easy Questions, F.A.Nettelbeck, Throb Two, Summer – Fall, 1971.
2. Hovard Douglas, Interview: Charles Bukowski, Grapevine (Fayetteville, Arkansas), Vol 6, No 19, January 29, 1975.

В. ХАЧАТУРЯН – *Новаторский подход Чарльза Буковского в американской литературе XX века.* – Беспрецедентным явлением в американской прозе XX века был Чарльз Буковский. Он сделал литературу доступной социальным маргиналам и создал образы литературных героев, которых ранее не существовало в американской литературе. Будучи последователем битнического движения, Буковский в то же время выделялся своеобразной бытовой философией, исключительной способностью отображать реальность с фотографической точностью. Он считается основателем литературы «андерграунда».

Ключевые слова: социальный маргинал, литература «андерграунда», «фотографическая реальность», сюжетная линия, академическая поэзия, «грязный реализм», художественное восприятие реальности, битническое движение, душевная драма личности

V. KHACHATURYAN – *Novel Approaches of Ch. Bukowski in the 20th Century American Literature.* – Ch. Bukowski was a prominent figure in the history of the 20th century American literature. He viewed life and reality from a new angle and sought to change the artistic perception of the reality. His central characters were social marginal. Ch. Bukowski had his own philosophy of life and depicted reality with photographic accuracy. He is considered to be the founder of “underground” literature.

Key words: social marginal, “underground” literature, “photographic reality”, story line, academic poetry, “dirty realism”, artistic perception of reality, beat movement, psychological drama of a human